

Outono, de August Strindberg

Leon Rabelo¹

Prefácio

O conto “Outono”, publicado em 1884, faz parte do controverso conjunto de novelas *Giftas* [Casar] do romancista, dramaturgo, pintor, polemista e cientista frustrado sueco August Strindberg (1849-1912). A obra, que se divide em dois volumes e é hoje considerada um clássico da literatura moderna escandinava, constrói um panorama sutil e penetrante dos dramas da vida conjugal burguesa e da microfísica de tensões entre homens e mulheres.

Pode-se discutir se Strindberg foi o maior nome da literatura sueca, mas dificilmente será contestado que ele foi o mais controverso. Quando o primeiro volume de *Giftas* foi publicado, imediatamente o livro foi tragado para o centro de um efervescente debate que na época se alastrava pela conservadora e burguesa sociedade sueca. A contenda, que depois foi chamada de “O Debate dos Costumes” [Sedlighetsdebatten], dividiu o mundo intelectual do país escandinavo. De um lado estavam os conservadores, firmemente enraizados nos rigores do luteranismo secular e nas estritas regras de comportamento da aristocracia social oitocentista. Do outro, intelectuais liberais e ativistas de correntes emancipadoras como o feminismo e os movimentos trabalhistas, que prenunciavam as grandes liberações de costumes que eclodiriam ao longo do século seguinte.

1 Leon Rabelo é doutorando em Comunicação na Universidade de Brasília, pesquisando práticas de e-democracia, governo aberto e participação democrática. Já trabalhou em diversos projetos entre o Brasil e a Suécia, tendo traduzido do sueco a peça *Outono e Inverno*, de Lars Norén (2007) e, junto com Carlos Rabelo, a novela *Gente de Hemsö*, de August Strindberg (2010).

É esse, portanto, o contexto da obra. Mas Strindberg, mais do que querer vencer debates, nos mostra aqui uma peculiar ânsia exploratória das nuances da psique e dos costumes humanos. E se as marcas do naturalismo francês, particularmente de Zola, se fazem às vezes presentes em seu texto, dando a eles certos exageros científicos, isso jamais tira sua originalidade e expressividade própria. A extrema inquietação e belicosidade de Strindberg fizeram com que ele freqüentemente se indispuasse também com aliados e amigos. Muitos acusam os contos de *Giftas* de serem francamente misóginos, na medida em que Strindberg não poupa artilharia acusatória contra o que seria o uso impiedoso que as mulheres faziam de seu poder sexual sobre os homens e sua inteligência emocional mais aguçada.

Mas nem tudo é conflito. Justamente no conto “Outono”, o tom é mais ameno e amistoso ao narrar as últimas tentativas de um casal, junto há dez anos e com a velhice já batendo à porta, de resgatar um pouco da juventude perdida de sua relação. Ao narrar como homem e mulher, cada qual à sua maneira e segundo sua psicologia, tentam em vão trazer de volta o tempo e os sentimentos passados, Strindberg aponta uma possível pacificação ao eterno duelo. Se a tensão for a única constante entre homens e mulheres, ao menos há a possibilidade de ambos se irmanarem na aceitação, ao final, de suas ilusões perdidas.

Höst

August Strindberg

De hade varit gifta i tio år! Lyckligt? Så lyckligt som omständigheterna tillätit. De hade dragit jämnt, jämnt som två jämnstarka stutar, vilka dra i var sin ända av ett rep.

Första året bisattes naturligtvis en mängd illusioner om äktenskapet såsom den absoluta sällheten. Andra året kommo barnen, och livets släp gav icke mycken tid till grubbel.

Han var mycket huslig, kanske väl mycket, och hade i familjen funnit sin lilla värld, vars medelpunkt han var; barnen voro radierna, och hustrun sökte också vara medelpunkt men aldrig mitt i cirkeln, ty där satt mannen, och därför råkade radierna att stundom falla på varandra, utom varandra, och därför skar sig det hela.

Nu på tionde året blev mannen utnämnd till sekreterare vid fängelseinspektionen, och måste ut att resa. Detta var en stöt åt hans hemvanor och han erfor en verklig olust vid tanken på att han för en hel månad måste lämna hemmet. Han visste icke klart, om det var hustrun eller barnen, han skulle sakna mest, kanske alltsammans.

Kvällen före avresan sitter han i sin soffa och ser på huru hustrun packar hans kappsäck. Hon ligger på knä på golvet och lägger in hans linne. Hon dammar av de svarta kläderna, viker dem omsorgsfullt, så att de skola ta den minsta möjliga plats; inte förstod han sig på sådant!

Hon hade aldrig tagit sin ställning i huset som hans tjänar-inna, knappt som hans hustru. Hon var mor: mor åt barnen och åt honom. Hon kände sig aldrig förödmjukad av att stoppa hans strumpor, och begärde aldrig någon tack. Och hon ansåg aldrig honom stå i skuld för sådant, då han i gengäld gav henne och hennes barn både hela strumpor och mycket mer, som hon eljes skulle fått släpa ihop utomhus, under det hennes barn voro lämnade ensamma hemma.

Han satt i soffhörnet och såg på henne. Nu när avskedet nalkades, började små förskott på saknaden att lyftas. Han betraktade hennes figur. Skulderbladen hade skjutit något ut och ryggen var krökt av arbete över vaggan, över strykbrädet och Spiseln. Han var också böjd av arbete över skrivbordet, och hans ögon hade måst taga hjälp. Men nu tänkte han verkligen icke på sig. Han såg att hennes hårflätor voro tunnare än förr och att en svag ljusning syntes i benan. Var det för honom hon mistat sin fägring, för honom ensam? Nej, för den lilla kommun, som utgjordes av dem alla; ty hon hade ju också arbetat för sig själv. Och hans hår hade också förtunnats på hjässan i kampen för dem alla. Han skulle kanske haft mer ungdom, om de ej varit så många munnar, om han varit ensam, men han ville ej ett ögonblick ha varit ensam.

– Det skall göra dig gott att komma ut litet, sade hustrun, du har suttit alldeles för mycket inne och kurat.

– Du är glad att bli av med mig, du, sade han, icke utan en liten bitterhet, men jag kommer nog att sakna Er.

– Du är som huskatten, du saknar din varma vrå, men inte tror jag du saknar mig så fasligt.

– Än barnen då?

– Ja, när du är borta, men när du är hemma, så gnatar du på dem, inte som värst förstås, men ändå! Ånej, du håller nog av dem tror jag, jag vill inte vara orättvis.

Vid kvällsbordet var han mycket blid och kände sig illa till mods. Han läste icke aftontidningarna utan sökte bara samtal med hustrun; men hon var så upptagen med om-sorger, att hon ej gav sig mycken tid med prat, och dessutom hade hennes känslor hunnit stålas bra nog under tio års kampanj i barnkammaren och köket.

Han var mera känslofull än han ville visa, och oordningen i rummet satte honom i oro. Han såg bitar av sitt dagliga liv, av sin existens kastade huller om buller på stolar och byråar och den öppna, svarta kappsäcken gapade mot honom som en likkista, där vitt linne svepte om svarta kläder, som ännu buro märken av hans knän och armbågar, och han tyckte han låg där själv i den vita stärkskjortan färdig att med locket över sig föras bort.

Morgonen därpå, en Augustimorgon, rusade han ur sängen, klädde sig med andan i halsen och var mycket nervös. Han gick in i barnkammaren och kysste alla barnen, som gnuggade sömnen ur ögonen, och efter att ha omfamnat sin hustru satte han sig i droskan att fara till järnvägsstationen. Resan, i sällskap med förmännen distraherade honom, och han kände det verkligen gott att få ruska på sig litet. Hemmet låg bakom som ett jolmigt sängrum och han var riktigt glad, när han kom fram till Linköping. Det återstående av dagen tillbragtes med en fin fängelsemiddag på stora hotellet, där man drack för ländshövdingens välgång, men icke för fångarnes, som dock var ändamålet med färden. Men så kom aftonen på det ensamma rummet. En säng, två stolar, ett bord, en kommod och ett stearinljus, som spred sitt fuktiga sken på de nakna tapeterna. Sekreteraren kände sig ängslig. Allting fattades: tofflorna, tnattrocken, piphyllan, skrivbordet; alla dessa smätting, som han låtit ingå som beståndsdelar av sitt liv. Och så barnen och hustrun. Hur hade de det nu? Voro de friska? Han blev orolig och mycket dyster. När han skulle dra upp sin klocka, saknade han urnyckeln. Den hängde där hemma på klockstället, som hans hustru som fastmö broderat åt honom. Han gick och lade sig och tände en cigarr. Men så måste han upp och söka en bok i kappsäcken.

Allting var så ordentligt inlagt, att han var rädd att ostäda. Men hur han rev, så hittade han tofflorna! Hon hade då tankar för allt och alla. Och så fick han fatt i boken! Men häri läste ingenting. Han låg och tänkte på det förflyttna, på sin hustru för tio år sen. Och så trädde bilden från förra fram, och den nuvarande försann i cigarrens blåbruna moln, som steg i virvlar upp emot det regnfläckade taket. Och han kände en gränslös saknad. Varje hårt ord sedan dess skar i hans öra och han ångrade varje bitter stund han förskaffat henne. Slutligen somnade han.

Följande dag arbete och ny middag, med skål för direktörens välgång men ännu ingen för fångarnes. På kvällen ensamhet, ödslighet, köld. Han kände ett behov att tala vid henne. Så tog han fram papper och satte sig vid skrivbordet. Han stannade genast vid första penndraget. Hur skulle han sätta: »Kära mamma» var det alltid, när han skickade hem en brevlapp, att han skulle äta ute. Men nu var det icke till mamma han skrev; det var till den förra fästmön, till älskarinnan. Och så skrev han. »Lilly, min älskade», som förr. I början gick det trögt, ty så många vackra ord hade försvunnit ur det dagliga, vardagliga livets tunga, torra språk; men snart blev han varm och nu stego de upp ur minnet som glömda melodier; valstakter och romans-fragment; syrener och svalor, kvällsstunder i solnedgång på spegelblanka fjärdar; alla livets vårminnen dansade frarn i solskyar och grupperade sig omkring henne. Längst ner på sidan satte han en stjärna, som älskande bruka, och därvid skrev han – alldel som fordom – »Kyssa där!» När han slutat och genomläste sitt brev, märkte han en hetta på kinderna och han var liksom generad. Varför, det visste han inte riktigt. Men det var som att ge ut sina innerligaste känslor åt någon, som kanske icke riktigt förstod dem.

Emellertid avsände han brevet.

Det gick ett par dagar, innan svaret kom. Under väntan gick han och kände sig barnsligt blyg och besvärad.

Men så kom svaret: Han hade träffat rätta ton, och ur köksos och barnkammarlarm steg en sång klar och välljudande, varm och ren som den första kärleken. Och nu började en utväxling av kärleksbrev. Han skrev varje kväll och kunde också sända av ett brevkort under dagens lopp. Kamraterna kände inte igen honom. Han började nämligen vårda sin klädsel och sitt yttre, så att han blev misstänkt för en kärlekshandel. Och han var kär, på nytt! Han sände henne sin fotografi, utan glasögon, och hon en lock av sitt hår. De voro barnsliga i sina uttryck och han hade köpt kulört brevpapper med duvor på. Men de voro ju också medelålders männskor, som ännu icke på långt när lämnat fyrtioålet, ehuru livets strider kommit dem att känna sig gamla. Han hade också det sista året försummat henne i äktenskapet, icke så mycket av köld, som av vördnad, ty han såg alltid i henne barnens moder.

Resan led till sitt slut. Nu började han erfara en viss oro vid tanken på återseendet. Han hade korresponderat med älskarinnan; skulle han i modren och husmodren återfinna henne? Han var rädd att finna sig sviken vid hemkomsten. Han ville ej se henne med en kökshandduk, inte heller med barnen i kjolarne, när han skulle omfamna henne. De måste mötas på en annan plats, ensamma. Skulle han stämma henne mot sig till exempel i Vaxholm, på värdshuset, där de tillbringat så mången glad stund under deras förlovningstid. Det vore en idé. Och där under två dagar återta, i minnet den flydda första glada perioden av vårdagar, som aldrig mer skulle återkomma.

Han satte sig ner och framlade sitt förslag i ett långt glödande brev, vilket hon besvarade med omgående och jakande, lycklig över att han kommit på samma tanke som hon.

Två dagar senare var han i Vaxholm och ställde rum i ordning på värdshuset. Det var en vacker. Septemberdag. Han åt sin middag ensam i stora salen, drack ett glas vin och kände sig ung igen. Här var så ljust och luftigt. Därute lågo fjärdarne så blå och endast björkarne i stränderna hade skiftat färg. Ute i trädgården stodo ännu dahlierna i full blomning och resedan doftade i rabattkanterna. Ett och annat bi besökte ännu de sinande kalkarne, men vände gäckade tillbaka till sina kupor. I sunden gingo seglare ut och in för en svag bris, och vid vändningarne flaxade seglen och snärtade med skoten, och måsarne flögo skrämda och skrikande bort från strömmingsfiskarena, som sutto och pimplade i sina ökor.

Han tog sitt kaffe på verandan och började vänta ångbåten, som skulle komma klockan sex. Orolig, som om han gick något ovisst till mötes, vankade han av och an på balkongen, spejande utåt fjärden och sunden åt stadssidan för att få siktet på båten.

Slutligen steg en rök upp över granskogen på Tenölandet. Han fick en lindrig hjärtskakning och drack en likör. Därpå gick han ner till stranden. Nu syntes skorstenen mitt i sundet och snart såg han flaggan på förstången. Var hon med eller hade hon fått hinder? Det behövdes bara att ett av barnen hade fått något ont för att hon skulle stannat hemma, och då måste han ju vara ensam i natt på hotellet. Barnen, som under de sista veckorna trätt i bakgrundens, stego nu fram som något, vilket stod emellan honom och henne. I de sista breven hade de talat mycket litet om barnen, såsom om de velat avlägsna något störande, eller något som icke fick vara vittne.

Han trampade ångbåtsbryggan, som knarrade under hans fötter, tills han stannade orörlig och blev stående vid en pollare, stint blickande ut emot båten, vars skrov förstorades och vars kölvatten lade sig som en flod av smälta guld ut över den blåa, svagt krusade ytan. Nu såg han folk röra sig på övre däck och matroser syssla med tägverk fram i förn.

Och så rör sig något vitt däruppe bredvid styrhuset. Han är ensam på bryggan och man kan icke gärna vifta åt någon annan än honom; och någon annan kan inte vifta åt honom än hon. Han tar upp sin näsduk och besvarar hälsningen. Men han observerar, att hans näsduk icke är vit, ty han har sedan länge anlagt kulörta, av ekonomi. Ångbåten visslar, signalerar och maskinen minskar; fram till bryggan glider nu fartyget och han känner igen henne. De hälsa med ögonen, men kunna ännu icke växla ett ord för avståndet. Båten lägger till. Han ser henne sakta trängas fram över landgången. Det är hon, men det är icke hon. Tio år ligga emellan!

Modet har förändrats, snitten på kläderna är en annan. Förr såg han hennes fina mörka ansikte infattat till hälften i den då brukliga bahytten, som lämnade pannan öppen; nu var det beskuggat av en elak imitation av manshatten; då tecknade sig hennes vackra gestalt i små lekande linjer under den så vackert draperade visitekappan, som skälmskt dölde och framhöll axlarnes rundning och armarnes rörelser; nu var hela figuren vanställd av en lång kuskrock, som tecknade av kläderna men ej gestalten; och när hon tog sista steget på landgången, såg han hennes lilla fot, som han blivit kär uti, när den förr satt i en

knäppkänga av fotens form, nu utdragen i en kinesisk spetstoffel, som icke tillät fotbladet höja sig i dessa dansande rytmer, som då var hans förtjusning.

Det var hon, men det var icke hon! Han omfamnade henne och kysste henne! De frågade varandra huru de mådde och han huru barnen hade det. Och så gingo de uppåt stranden.

Orden föllo knotriga, torra, tvungna. Så underligt! De voro liksom blyga för varandra och inte en anspelning på brevväxlingen. Slutligen tog han mod till sig:

– Ska vi ta en promenad, innan solen går ned?

– Ja gärna, sade hon, och tog hans arm.

De gingo upp för gatan inåt den lilla staden. Alla sommarnöjen voro stängda med luckor, och trädgårdarne voro plundrade. Ett och annat äpple, som gömt sig bakom ett löv, satt ännu kvar i träden, men rabatterna voro berövade varenda blomma. Verandorna, som nu förlorat sina tältmarkiser, sågo ut som skelett, och där man förr sett ansikten och hört glada skratt var det tynt.

– Det ser så höstligt ut, sade hon.

– Ja, det är kusligt att se sommarnöjen så här.

Och de vandrade vidare.

– Vi ska gå och se var vi bodde, sade hon.

– Ja, det skall bli roligt.

Och de gingo framåt badinrättningen. Där låg den lilla stugan inklämd mellan trädgårdsmästarns och lotsältermannens, med sitt röda staket omkring; med sin veranda och sin trädgårdstäppa.

Minnen av det förra döko upp. Där i kammaren, där föddes den första. Jubel och fest! Sång och Ungdom!

Där stod rosenbusken, som de planterade. Där låg jordgubbslandet, som de anlagt, men det låg där icke numera, ty det var igenvuxet till en gräsplan. Där syntes märken i askarne efter gungan, som ej fanns mer.

– Tack för dina vackra brev, sade hon och tryckte hans arm.

Han rodnade och svarade ingenting. Därpå vände de om till hotelllet, under det han berättade detaljer från resan.

Han hade lätit duka i den stora salen, vid deras bord, där de brukade sitta på den tiden. Utan bordsbön satte de sig. Och nu sutto de på tu man hand igen. Han tog brödkorgen och bjöcl henne. Hon log. Det var inte i går, han var så artig. Men det var så nytt och roligt att äta ute på värdshus och snart sutto de i ett varmt samspråk, som i en duett, den ena fallande inåt, kastande fram ett minne, och de levde i minnena. Blickarne lyste och ansiktenas små rynkor slätades. O, den gyllene, rosenröda tiden, som man lever blott en gång, när man fått leva den, och som så många, många aldrig fått. Vid desserten viskade han åt uppasserskan, som strax därpå kom in med en butelj Champagne.

– Kära Axel, vad tänker du på? sade frun till hälften förebrående.

– På våren som gått, men som skall åter komma.

Men han tänkte icke uteslutande på den, ty vid hustruns förebråelse skymtade, som när en katt går genom rummet, en mörk bild av barnkammaren och mjölgrotsfatet.

Men så klarnade det igen och det rosenröda vinet rörde åter på minnets strängar och de kastade sig åter i det förgångnas trolska rus. Han satt nu med armbågen på bordet och handen för ögonen liksom för att ej störas av det närvarande, det närvarande som han dock just sökt.

Timmerne runno fort. De stego upp och gingo in i salongen, där pianot stod, för att dricka kaffe.

– Jag undrar, hur mina små har det, sade frun, som nu vaknade först ur ruset.

– Sätt dig och sjung, sade han och slog upp instrumentet.

– Vad ska jag sjunga; du vet ju, att jag inte sjungit på så länge.

Ja, det visste han, men nu ville han ha sång. Hon satte sig vid pianot och preludierade. Det var ett skrälligt värdshuspiano, vilket låt som lösa tänder.

– Vad ska jag sjunga? frågade hon och vände sig om på stolen.

– Det vet du, Lilly, svarade han, utan att våga möta hennes blick.

– Din sång! Ja! Om jag minns den!

Och så sjöng hon: »Vad månd’ det landet heta, där som min älskling bor.»

Men ack, rösten var tunn, så vass och av rörelsen blev den oren. Det var stundtals som ett skrik ur djupet av själen, som känner att middagen är över och att aftonen nalkas. Fingerne, som rört vid det tunga arbetet, togo icke så lätt fatt på de rätta tonerna och instrumentet var utspelat; klädet på hamrarne var utnött och bara träet knackade mot metallsträngarne.

När sången var slut, vågade hon icke vända sig om på en stund, liksom hon väntade, att han skulle komma fram till henne och säga något. Men han kom icke och det var tyst i rummet. Då hon vred sig om med stolen, satt han i soffan och grät. Hon ville springa upp emot honom, ta hans huvud mellan sina händer och kyssa det som förr, men hon blev sittande, orörlig, med blickarne mot golvet.

Han hade en otänd cigarr mellan tummen och pekfingret. När han hörde det blev tyst, bet han av spetsen och repade eld på en sticka.

– Tack, Lilly, sade han, och blossade. Vill du dricka kaffe nu?

De drucko kaffe och talade om sommarnöjen i allmänhet och var de skulle bo nästa år. Men samtalet började torka och man repeterade sig. Slutligen sade han i en lång oförbehållsam gäspning:

– Nu går jag och lägger mig!

– Det skall jag göra med, sade hon och steg upp. Men jag vill gå ut litet först – på balkongen.

Han gick in i sängkammaren. Frun stannade en stund i matsalen och sprakade med värdinnan om syltlök, varpå de förirrade sig in på ylletvätt, vilket varade en halv timma.

När hon kom igen, stannade hon vid sängkammardörren och lyssnade. Där inne var alldelens tyst, och stövlarna stodo utanför. Hon knackade, men ingen svarade. Då öppnade hon dörren och steg in. Han sov.

Han sov!

Morganen därpå sutto de vid kaffebordet. Herrn hade ont i huvudet och frun såg orolig ut.

– Husch, ett sådant kaffe, sa han och grinade.

– Det är brasilianskt, sa hon.

– Vad ska vi göra i dag? sa han och tog upp klockan.

– Du skall ta dig en smörgås, menade frun, i stället för att sitta och kinka med kaffet.

– Ja, det ska jag göra, sa han, och en liten sup till. Den där champagnen, brr!

Han fick en smörgåsbricka med brännvinsflaska, och klarnade opp.

– Nu ska vi gå till lotsberget och se på utsikten.

De stego upp och gingo ut. Vädret var härligt och promenaden gjorde gott. Men när de skulle uppför berget gick det trött, frun hade svårt att andas och herrn var styv i knäna. Inga paralleller med fördom anställdes.

Därpå gingo de ut åt hagarne. Ängarne voro slagna för länge sen och sedan betade så att ej en blomma syntes. De satte sig på var sin sten. Han började tala om fångelseinspektionen och verket. Hon om barnen. Därpå gingo de ett stycke till, utan att tala. Han tog upp klockan.

– Det är ju tre timmar till midan, sa han. Och så tänkte han: jag undrar vad vi ska göra i morgon.

De vände om till hotellet. Han började leta efter tidningar. Hon log, och satt tyst vid hans sida. Middagen var ganska tyst. Slutligen tog frun upp kapitlet om pigorna.

– Nå, men för Guds skull låt oss slippa pigorna, utbrast han.

– Ja, vi ha inte kommit hit för att gräla, svarade hon.

– Har jag grålal, jag?

– Ja, inte har jag.

Och så blev det en förfärlig paus. Nu skulle han önskat någons mellankomst. Barnens! Ja! Den här téte-å-téten började bli honom besvärlig. Men så stack det honom i hjärtat, när han tänkte på gårdagens ljusa timmar.

– Låt oss gå till ekbacken, sa hon, och plocka smultron.

– Inte finns det några smultron så här dags på året, min vän: det är ju höst!

– Låt oss gå ändå!

Och de gingo igen. Men intet samtal kom upp. Han letade med ögonen efter något föremål, något ställe vid vägen, som det kunde talas om, men allt var torrt, uttalat. Hon visste alla hans meningar om allt och ogillade en stor del av dem. Dessutom, nu längtade han hem; hem till barnen och huset. Det här var för galet att gå här som ett spektakel

och när som helst vara utsatt för ett gräl. Slutligen stannade de, ty frun var trött. Han satte sig att rita med sin käpp och bara önskade att hon ville ge anledning till ett utbrott.

– Vad tänker du på, frågade hon slutligen.

– Jag, svarade han såsom befriad från en börsa.

– Jo, så här tänker jag; vi är gamla, mamma; vi ha lekt ut och vi få vara nöjda med det som varit. Tycker du som jag, så ta vi hem med kvällsbåten. Va?

– Det har jag tyckt hela tiden, kära gubben, men du skulle få din vilja fram.

– Nå kom då, så fara vi hem. Det är inte sommar längre, det är höst.

– Ja det är höst!

De gingo med lätta steg tillbaka. Han var litet brydd över den tvära prosaiska vändning saken tagit, och han hade ett behov att ge en filosofisk utläggning av sakförhållandet.

– Ser du, mamma, sa han, min ka... hm, (ordet var för starkt) mitt tycke för dig har under årens lopp undergått en evolution, som man säger nu för tiden. Det har utvecklat sig, amplifierat sig, så att säga, så att ifrån att omfatta en individ från början, det sedermera har i familjen såsom en kollek-tivitet sett föremålet. Det gäller inte numera dig personligen, inte barnen, utan det hela ...

– Eller som morbror alltid sa, barnen är åskledare!

Han var efter sin filosofiska förklaring bliven sig själv igen. Det var skönt att lägga av den där bonjuren; och det var som att ta på nattrocken igen. Och när de kommo hem till hotellet, tog frun genast ihop med kappsäckarne, och då var hon i sitt esse.

Och när de kommo ombord på ångbåten gingo de genast ner i matsalongen. För skams skull hade han dock först frågat, om de skulle se solnedgången, vilket hon avböjt. Och när de åto kväll, tog han sig själv först, och hon frågade resturatrisen vad spisbrödet kostade.

När han ätit sig mätt och skulle sätta porter-glaset för munnen, kunde han icke längre hålla tillbaka en tanke, som roat honom en lång stund:

– Gamla stollan! Va! sa han och log mot hustrun, som just i en tugga råkat se upp mot honom.

Men hon log icke tillbaka mot hans skinande feta ansikte; utan hennes ögon, som en sekund blixtrat till, antog ett sådant krossande uttryck av värdighet, att han blev helt förlägen.

Nu var för trollningen bruten, sista spåret av älskarinnan var försvunnet; han satt ensam med barnens mor, och han kände sig stukad.

– Därför att jag varit fjollig ett ögonblick, skall du icke ringakta mig, sade hon allvarligt. Men imannens tycke ligger en god del förakt; det är underligt.

– Än i kvinnans då?

– Mycket mera! Det är sant! Men så har hon större anledningar. – Gud vet! Det är väl allt lika, fastän ej detsamma. Men troligen ha de orätt i det båda två. Det man genom svårigheten att vinna råkat överskatta, blir lätt föremål för ringaktnings.

– Varför skall man överskatta?

– Varför skall det vara så svårt att vinna?

Ångvisslan ovanför deras huven avbröt samtalet. De voro framme.

När de åter trädde in i hemmet och han såg henne mitt i barnskaran, då kände han snart, att hans »tycke» för henne undergått en förvandling och att hennes tycke för honom överflyttats på och distribuerats över alla dessa små skrikhalsar. Kanske han bara såsom varande medlet ägt hennes tycke. Hans roll var ju så övergående, och därför kände han sig undansatt. Om han icke behövts för brödets anskaffande, skulle han troligen nu varit förskjuten.

Han gick in i sitt arbetsrum, tog på sig nattrocken och tofflorna, tände en pipa och kände sig hemma igen. Utanför piskade regnet med blåsten, och det pep i kakelugnsrören.

Hustrun kom in, när hon slutat med barnen.

– Det är intet väder att plocka smultron i, sade hon.

– Nej min gumma, sommaren är slut och det är höst.

– Ja det är höst, svarade hon, men det är inte vinter för det, alltid en tröst.

– En tröst! Svag tröst när man bara lever en gång!

– Två gånger, när man har barn, tre, när man får se sina barnbarn!

– Men sen är det riktigt slut.

– Såvida det inte finns ett liv efter detta.

– Det är ingen säkerhet! Vem vet ändå? Jag tror på det, men min tro är intet bevis!

– Ja, men det är roligt att tro det, lät oss tro det, lät oss tro att det kan bli vår en gång till för oss! Låt oss tro det!

– Ja, vi ska tro det, sade han och lade sin arm om hennes liv!

Outono

August Strindberg

Tradução do sueco:
Leon Rabelo

Estavam casados havia dez anos! Felizes? Tão felizes quanto permitiam as circunstâncias. A união era harmoniosa como a de dois novilhos de igual força, cada qual puxando a ponta de uma corda.

No primeiro ano, enterraram as ilusões relativas ao casamento como felicidade completa. No segundo, chegaram os filhos, e por causa da labuta não lhes sobrava muito tempo para reflexões.

Ele era muito caseiro, talvez até demais, e tinha encontrado na família um pequeno mundo do qual era o centro; as crianças eram os raios da roda; a esposa também tentou ocupar o centro, porém não no meio do círculo, já tomado pelo homem, e por isso acontecia de os raios caírem uns sobre os outros ou se repelirem, fazendo tudo desandar.

Agora, no décimo ano, o homem tinha sido nomeado secretário de inspeção carcerária e se viu na obrigação de viajar. Foi um transtorno em sua rotina e ele ficou realmente chateado de pensar que ficaria fora de casa um mês inteiro. Não estava claro se haveria de sentir mais falta da mulher ou das crianças, ou se da turma toda.

Na noite antes da partida, sentou-se no sofá, observando enquanto a mulher arrumava a mala. Ela estava ajoelhada no chão e ajeitava os pijamas.

Ela tirou o pó das roupas sociais e as dobrou cuidadosamente, para ocupar o mímino de espaço; daíllo ele nada entendia! Quanto a ela, nunca havia se portado como empregada, e às vezes nem como esposa. Ela era a mãe: mãe das crianças e dele. Jamais sentiria-se humilhada por remendar suas meias e nunca havia pedido qualquer paga por isso. Nem de longe consideraria que ele estava lhe devendo alguma alguma coisa, pois em troca recebia, além de meias novas, muitas outras coisas que ela sozinha só conseguia se matando de trabalhar fora, com as crianças abandonadas à própria sorte em casa.

Ele se ajeitou no canto do sofá, olhando para ela. Com a despedida se aproximando, começou a sentir pontadas de saudade. Observou o corpo dela. As omoplatas estavam salientes e as costas tinham se encurvado por conta do trabalho sobre o berço, a tábua de passar e o fogão. Ele também estava mais encurvado por conta do trabalho sobre a escrivaninha, e agora seus olhos precisavam de ajuda. Mas naquele momento ele não pensava em si. Notou que as tranças dela estavam mais ralas do que antes e que havia surgido um leve esbranquiçado no repartido do cabelo. Será que ela havia sacrificado sua antiga beleza

por ele, e apenas por ele? Não, tinha sido pela pequena comunidade que ambos haviam constituído; e ela também havia trabalhado para si própria. Os cabelos dele também já iam escasseando, nessa batalha comum. Ele poderia estar mais jovem agora se não tivesse tantas bocas para alimentar, se estivesse sozinho, mas nunca teria optado pela solidão.

— Vai ser bom você sair um pouco, disse a esposa —, depois de ficar tanto tempo aqui, enclausurado.

— Parece que você está feliz de se livrar de mim — disse ele com uma pontinha de amargura —; mesmo assim vou sentir muita falta da senhorita.

— Você é como um gato: vai lamentar a perda do cantinho quente, mas duvido que vá sentir minha falta tanto assim.

— Nem mesmo das crianças?

— Sim, quando estiver longe, talvez, mas quando você está em casa só sabe reclamar delas. Quer dizer, nem tanto; me perdoe, eu sei que você é muito apegado a elas e não quero ser injusta.

Na hora do jantar, ele mostrou-se amável e sentiu-se apreensivo. Não leu os jornais da tarde e tentou falar alguma coisa para a esposa; mas ela estava muito ocupada e não teve tempo para a conversa; além disso, os sentimentos dela já estavam bem curtidos depois de dez anos de luta no quarto das crianças e na cozinha.

Ele estava mais emotivo do que queria demonstrar e a desordem na sala o aborrecia. Olhava para os fragmentos de sua vida espalhados sobre as cadeiras e as cômodas; a mala escura, escancarada como um caixão, com as roupas de baixo misturadas com as roupas sociais puídas nos joelhos e nos cotovelos, fez com que se imaginasse lá dentro, vestindo uma mortalha, pronto para que fechassem o tampo e o levassem embora.

Na manhã seguinte — era agosto —, ele se levantou às pressas, vestiu-se com o coração saindo pela boca e continuou nervoso. Entrou no quarto das crianças e as beijou enquanto ainda esfregavam os olhos para afastar o sono e, depois de abraçar a esposa, sentou-se na carruagem que o levaria até a estação ferroviária.

A viagem, em companhia dos demais supervisores, o distraiu, e ele sentiu-se bem com a mudança de ares. A casa ficou para trás, feito um quarto abafado, e ele realmente estava contente quando chegaram a Linköping.

O restante do dia foi gasto num fino jantar de confraternização no Grande Hotel, onde brindaram à saúde do governador da província, mas nem tanto à saúde dos prisioneiros, que eram, afinal, o objetivo da viagem. Mas veio então o anoitecer no quarto solitário. Uma cama, duas cadeiras, uma mesa, uma pia e uma vela, espalhando seu insignificante brilho no rústico papel de parede. O secretário sentia-se melancólico. Sentia falta de tudo; chinelo, roupão, a estantezinha do cachimbo, a escrivaninha; todas essas pequenas coisas que afinal constituíam os ingredientes de sua vida. E também os filhos e a esposa. Como estariam eles, naquele momento? Estavam com boa saúde? Ele ficou preocupado e muito triste. Quando puxou o relógio, não encontrou a chavezinha para dar-lhe corda. Esta devia estar em casa, naquele suporte que a mulher, quando ainda era sua noiva, tinha bordado.

Ele se deitou e acendeu um cigarro. Mas logo precisou levantar para procurar um livro dentro da mala. Tudo estava tão bem arrumado que ele hesitou em desarrumá-la. Seja como for, acabou encontrando os chinelo! Realmente, ela pensava em tudo e em todos. Ele ainda encontrou o livro! Mas nada de leitura. Ele pensou no passado, em sua mulher, em como tinha sido a aparência dela dez anos antes. E essa imagem de outrora lhe apareceu em cheio, sendo que a visão atual desaparecia em meio às nuvens azuladas do cigarro, que subiam em volutas até as manchas de umidade no teto. Ele sentiu um desejo sem limites. Cada palavra dura que dissera a ela cortava-lhe o ouvido, e ele lamentou cada momento amargo que tinha causado a ela. Finalmente, adormeceu.

Dia seguinte, mais trabalho e ainda um jantar, com brindes à prosperidade do diretor, mas ainda nenhuma menção aos prisioneiros. À noite, solidão, abandono e frio. Ele sentia necessidade de falar com ela. Desembrulhou alguns papéis e sentou-se à mesa, mas parou já no primeiro traço da caneta. Como deveria colocar? “Querida mãe” era a maneira pela qual sempre a tratava quando enviava bilhetes avisando que não voltaria para o jantar. Mas agora não era à mãe que escrevia, era para a antiga noiva, para sua amante. E assim ele escreveu “Lilly, minha amada”, como antigamente. De início, quase não avançou, pois muitas belas palavras haviam desaparecido no constante uso da língua pesada e seca do cotidiano; mas ele foi logo esquentando e eis que as palavras saltaram-lhe da memória feito melodias esquecidas; compassos de valsa e fragmentos de romances e lilases e andorinhas, instantes ao pôr do sol diante de enseadas reluzentes; todas as reminiscências primaveris da vida dançavam ensolaradas e revoavam em torno dela. No canto inferior da página, ele colocou uma estrela, como os amantes fazem, e ao lado escreveu – como antigamente – “Beije aquil”. Ao terminar e reler, percebeu um calor no rosto e sentiu um quê de vergonha, sem poder identificar o motivo. Era como se tivesse exposto seus mais íntimos sentimentos a alguém que talvez não fosse entendê-los.

Mesmo assim, ele enviou a carta.

Passaram-se alguns dias antes que viesse a resposta. Durante a espera, ele sentiu-se infantilmente acanhado e inquieto.

Mas a resposta veio. Ele acertara em cheio o tom, pois dos vapores da cozinha e algazarra do quarto de crianças ergueu-se um canto claro e sonoro, caloroso e límpido como o primeiro amor. E eis que se iniciou uma correspondência amorosa entre eles. Ele escrevia todas às noites e às vezes também enviava uma nota mais curta ao longo do dia. Os colegas já não o reconheciam. Ele tinha começado a valorizar a maneira de se vestir, bem como a aparência, a ponto de suspeitarem que estivesse tendo um caso amoroso. E ele estava mesmo apaixonado novamente! Enviou sua fotografia a ela, sem óculos, e dela recebeu uma mecha de cabelos. Eles se permitiam ser infantis em suas expressões e ele comprou papel de carta colorido, ornado com pombinhos. Os dois estavam na meia-idade; e embora ainda faltasse bastante para deixarem a casa dos quarenta, as batalhas da vida já os faziam sentir-se velhos. Nos últimos anos ele a havia negligenciado em termos maritais, não tanto por falta de desejo, mas por reverência, já que via nela apenas a mãe de seus filhos.

A viagem estava chegando ao final. Ele começou a experimentar certa preocupação diante do reencontro. Tinha se correspondido com a amante; mas ela continuaria a existir na mãe e na dona de casa? Ele temia se frustrar no retorno. Não queriavê-la segurando uma toalha de cozinha, muito menos que as crianças estivessem puxando seu vestido na hora que fosse abraçá-la. Melhor seria se eles se reencontrassem em outro local, sozinhos. Que tal abraçá-la em Vaxholm, onde tinham passado tantos momentos felizes durante o namoro? Era uma boa ideia. Lá poderiam recuperar, ao menos por uns dias, a memória daquele tempo perdido, primeiro e feliz de primavera, que não retornaria mais.

Ele sentou-se e escreveu sua proposta numa longa e ardente carta, à qual ela respondeu pronta e positivamente, feliz por ter ocorrido também a ela essa mesma ideia.

Dois dias mais tarde, ele já estava em Vaxholm para ajeitar o quarto na estalagem. Era um belo dia de setembro. Ele almoçou sozinho no salão, acompanhado de uma taça de vinho, sentindo-se novamente jovem. Tudo estava tão leve e tão arejado! Do lado de fora, o azul da enseada; na praia, apenas as bétulas mudavam suas cores. As dálias no jardim ainda floresciam e a resedá perfumava os canteiros. Uma e outra abelha ainda visitava as derradeiras pétalas, mas retirava-se frustrada para a colmeia. Lá fora, no estreito, os veleiros iam e vinham na suave brisa. Nas viradas, as velas balançavam e estalavam em suas amarras, enquanto as gaivotas voavam assustadas e estridentes diante dos pescadores de arenques, espalhados entre as pedras.

Ele degustava o café, na varanda, e começou a esperar pelo vapor, que deveria atracar às seis da tarde.

Ansioso, como se estivesse indo ao encontro de algo incerto, ele dava voltas na sacada, vigiando a enseada e o estreito, para o lado da cidade, na tentativa de ver a embarcação.

Finalmente, viu subir a fumaça acima dos pinheiros na ilha de Tenö. Ele teve palpitações leves e resolveu tomar um licor. Em seguida, desceu à praia. A chaminé apareceu no meio do estreito e logo podia se avistar a bandeira da proa. Ela estava de fato vindo ou surgira um impedimento? Bastava que uma das crianças tivesse passado mal para que ela ficasse em casa, obrigando-lhe a passar sozinho a noite no hotel. As crianças, que nas últimas semanas tinham regredido ao segundo plano, agora reapareciam como algo interposto entre os dois. Nas últimas cartas, tinham evitado falar sobre elas, como se quisessem afastar algo que os atrapalhava, algo que não era para ser testemunha daquilo que estavam vivendo.

Ele pisou sobre o cais que rangia sob seus pés até parar em completa imobilidade ao lado de um poste de amarração, olhando atentamente na direção do barco, cujo casco ia se ampliando diante dele à medida que se formava na água uma pequena vertente de espuma dourada, a se espalhar pela superfície azul e levemente ondulada. Ele já podia ver as pessoas se movimentando no andar superior e os marinheiros lidando com a atracagem na proa.

Foi quando ele avistou alguém balançando um lenço branco, lá em cima, ao lado do passadiço. Só havia ele no cais; seria impossível estarem saudando alguém que não a ele; e ninguém lhe acenaria além dela. Ele levantou seu próprio lenço e respondeu à

saudação, percebendo então que o seu lenço não era branco, pois havia tempos usava apenas os coloridos, por serem mais baratos. O vapor apita, sinaliza e reduz a máquina, deslizando até o cais, e ele finalmente a reconhece. Eles se cumprimentam com os olhos, ainda impossibilitados de se falar pela distância. O barco já está atracado. Ele a vê se esgueirando entre os passageiros, para depois descer com cuidado a rampa de desembarque. Era ela, mas não era ela. Dez anos se interpunham! O estilo havia mudado, o caiamento das roupas já não era o mesmo.

No passado, ele costumava admirar o fino e moreno rosto dela, emoldurado por um pequeno boné, então na moda, que deixava livre sua bela fronte; agora havia apenas o feio sombreamento de um chapéu masculinizado. Antigamente, seu corpo se delineava em pequenas curvas sedutoras por baixo da capa bordada, que maliciosamente escondiam e salientavam os ombros arredondados e os movimentos dos braços. Agora, ela inteira estava desfigurada por um longo casaco, que escondia suas vestes e não deixava transparecer nenhuma de suas formas. E quando ela deu o passo final sobre a prancha, ele viu seus pequeninos pés, pelos quais ele uma vez se apaixonara ao adivinhar seu formato dentro das delicadas botas de mulher. Agora estavam obscurecidos por um par de pesados tamancos, que não permitiam a elevação da planta do pé naquela postura tão encantadora que outrora lhe enchia de prazer.

Lá estava ela, mas não era ela! Ele a abraçou e a beijou! Eles se perguntaram como estavam e como iam as crianças. E subiram em direção ao passeio na beira-mar.

As palavras saíam incômodas, secas, forçadas. Como era estranho! Sentiram uma estranha timidez um diante do outro, e não fizeram nenhuma alusão à correspondência.

Finalmente, ele criou coragem:

- Vamos fazer um passeio antes do pôr do sol?
- Sim, com prazer – disse ela, tomando-lhe o braço.

Eles seguiraram rua adentro pela pequena cidade. As casas de veraneio estavam todas fechadas, com as persianas baixadas, e os jardins estavam vazios. Algumas maçãs ocasionais, que se escondiam atrás das folhas, ainda permaneciam nas árvores, mas os canteiros já tinham sido todos saqueados de suas flores. As varandas, desnudadas e sem toldos, assemelhavam-se a esqueletos, e onde antes havia risos e rostos, agora reinava o silêncio.

- Tudo está tão outonal – ela disse.
- Sim, é estranho ver os prazeres de verão neste estado.

E seguiraram andando.

- Vamos ver o lugar onde vivemos – ela disse.
- Sim, será divertido!

E foram até o balneário.

Lá estava o pequeno chalé, espremido entre a casa do jardineiro e a do funcionário da logística, com sua pequena cerca de cor vermelha, com sua varanda e pequeno jardim.

Memórias longínquas ressurgiram. Lá, no quarto de dormir, nascera o primogênito. Celebrações e festas! Canções e juventude! Ali estava a roseira que eles mesmos haviam plantado. Ali ficara a plantação de morangos, da qual tanto tinham cuidado, mas que não existia mais, pois o mato a cobrira. E também viram as marcas de onde ficava o balanço das crianças, que tampouco tinha sobrevivido.

– Obrigada por sua bela carta – disse ela, apertando-lhe o braço.

Ele enrubesceu e não disse nada. Em seguida, pegaram o caminho do hotel e ele contou a ela os detalhes da viagem.

Ele havia pedido uma mesa no grande salão; era a mesa deles, onde costumavam sentar-se naqueles tempos. Sem darem antes graças pela comida, tomaram seus assentos.

Estavam sozinhos, novamente, dividindo uma mesa. Ele ofereceu a ela a cesta de pães. Ela sorriu. Não era todo dia que ele se mostrava tão gentil. Era novidade e divertido comerem fora; em breve estavam numa calorosa troca de palavras, como em um dueto, um pegando onde o outro largava, resgatando lembranças, para que elas pudessem ser revividas por ambos. Os olhares se iluminavam, suavizando as pequenas rugas nos rostos. Ah, aquele dourado tempo róseo-escarlate que se vive apenas uma vez! Isso quando ele ocorre; pois quantos não são aqueles que nunca o experimentam? Quando chegou a hora da sobremesa, ele fez um sinal à garçonete, e esta trouxe uma garrafa de champanhe.

– Querido Axel, quais são suas intenções? – perguntou a esposa com um tom levemente reprobatório.

– Vamos brindar à primavera que passou e que retornará novamente.

Mas nem só na primavera estavam seus pensamentos, pois diante da hesitação de sua esposa, ele de leve vislumbrou, como se um gato tivesse atravessado a sala, a sombria imagem de um quarto de crianças e um prato de mingau.

Mas eis que tudo voltou a clarear, o vinho carmesim tocou novamente as cordas da memória e eles reentraram na embriaguez enfeitiçada do passado.

Ele agora estava com o cotovelo sobre a mesa e a mão cobria seus olhos, como que para não se perturbar com o presente, o presente que ele mesmo havia invocado.

As horas voaram. Eles se levantaram e foram juntos ao salão, onde o piano ainda ficava, para tomar o café.

– Eu me pergunto como estão os nossos pequeninos – disse a esposa, sendo a primeira a acordar do devaneio.

– Sente-se aí e cante alguma coisa – respondeu ele, abrindo o tampo do instrumento.

– O que eu poderia cantar? Você sabe melhor que ninguém que eu não pratico faz tempos.

Sim, ele sabia bem, mas queria uma canção.

Ela sentou-se ao piano e tentou alguns arpejos. Era um velho e estridente piano de hotel, e soava como se tivesse os dentes soltos.

– O que você quer que eu cante? – ela perguntou, virando-se no tamborete.

— Você sabe bem, Lilly — respondeu ele, sem coragem de olhá-la diretamente nos olhos.

— Sua canção! Sim! Se é que ainda me lembro dela.

E assim ela cantou “Como se chama aquela terra, d’onde vem o meu amor”.

Mas que lástima! A voz dela estava débil e cortante, as emoções fizeram-na desafinhar. Em certos instantes, parecia um grito do fundo da alma, ciente de que o meio-dia já passara e a noite se avizinhava. Seus dedos, tocados pelo árduo trabalho, não achavam os acordes certos e o instrumento era velho, o feltro que recobria os martelos estava gasto e apenas a madeira batia nas cordas de metal.

Quando a música acabou, por um breve instante ela não se atreveu a encará-lo, como se esperasse que fosse dizer-lhe alguma coisa. Mas ele não se moveu e houve um silêncio. Quando ela se virou e o viu sentado no sofá, ele estava chorando. A vontade dela era correr até ele, pegar sua cabeça entre as mãos e beijá-la como antigamente, mas ela permaneceu sentada, imóvel, com os olhos fixos no chão.

Ele estava com um charuto apagado entre o polegar e o indicador. Quando percebeu o silêncio, mordeu a ponta e acendeu o fósforo.

— Obrigado, Lilly — disse ele, dando uma tragada. — Quer um café?

Eles beberam o café e falaram generalidades sobre as diversões de verão e o lugar onde planejavam morar no ano seguinte. Mas a conversa foi se esvaziando e eles começaram a se repetir.

Finalmente, ele disse, com um longo e indiscreto bocejo:

— Acho que vou me recolher!

— Preciso fazer o mesmo — disse ela, levantando-se. — Mas antes quero sair um pouco à sacada.

Ele subiu aos aposentos. A esposa permaneceu uns instantes no salão e trocou amabilidades com a dona do hotel, primeiro sobre técnicas de compotas, depois sobre a melhor maneira de se lavar roupas de lã, o que levou bem uma meia hora.

Quando ela entrou no apartamento, parou em frente à porta do quarto para melhor ouvir. Lá dentro tudo estava em silêncio, e as botas estavam colocadas do lado de fora. Ela bateu, mas não veio resposta. Então ela abriu a porta e entrou. Ele dormia.

Ele dormia!

Na manhã seguinte eles estavam sentados à mesa. O senhor tinha dor de cabeça e a senhora estava com ar apreensivo.

— Que café! — disse ele com uma careta.

— É brasileiro — disse ela.

— O que faremos hoje? — ele perguntou enquanto puxava o relógio.

— Você devia comer um sanduíche, em vez de reclamar do café.

— Sim, é o que farei — disse ele —, e tomarei um trago. Foi a champanhe que me estragou!

Trouxeram o sanduíche numa bandeja junto com a garrafa de aguardente, o que lhe fez clarear o semblante.

– Podíamos agora subir ao monte e apreciar a vista.

Levantaram-se e saíram. O tempo estava esplêndido e o passeio lhes fez bem. Mas quando começaram a subida, a coisa dificultou-se, pois a senhora ficou sem ar e o senhor sentia dor nos joelhos. Desta vez, não veio nenhuma reminiscência de tempos passados.

Dali, deram uma volta pelos campos, que estavam já havia tempos ceifados e sem nenhuma flor. Eles sentaram-se em uma rocha.

Ele começou a falar sobre as inspeções prisionais e o escritório. Ela, sobre as crianças.

Andaram mais um bocado, sem falar. Ele olhou para o relógio.

– Faltam ainda três horas para o jantar – ele disse. E então pensou: o que será que faremos amanhã?

Os dois retornaram ao hotel. Ele começou a procurar jornais. Ela sorria e permanecia ao seu lado.

O jantar foi silencioso. Por fim, ela se pôs a falar sobre o assunto das domésticas.

– Pelo amor de Deus, não venha com o assunto das domésticas! – ele exclamou.

– Tem razão, nós não viemos aqui para brigar – respondeu ela.

– Eu estou brigando, por acaso? – ele perguntou.

– Bom, eu é que não estou.

E veio mais uma pausa aborrecida. O que ele não daria agora por uma interrupção! Das crianças! Sim! O tête-à-tête começava a lhe dar nos nervos. Ele sentiu uma pontada de arrependimento ao recordar os devaneios do dia anterior.

– Vamos ao morro dos carvalhos, colher morangos silvestres.

– Como se fôssemos achar algum, querida, a esta altura do ano. Já estamos no outono!

– Vamos mesmo assim!

E saíram de novo. Mas nenhuma conversa surgiu. Ele procurava com os olhos um objeto, um lugar no caminho, qualquer coisa sobre a qual pudessem falar, mas tudo estava seco, tudo estava já dito. Ela já conhecia todos os comentários dele sobre tudo e desgostava da maioria deles. De resto, já estava com saudades da casa, das crianças. Aquilo era uma idiotice, andar naquela artificialidade e a qualquer momento ver-se prestes a entrar num bate-boca. Eles interromperam a caminhada, pois a senhora estava cansada. Ele sentou-se e começou a desenhar no chão com a bengala, desejando quase que ela desse motivo para uma discussão.

– No que você está pensando? – ela finalmente perguntou.

– Eu? – ele perguntou como que se livrando de um fardo. – Eis no que estou pensando – continuou ele. – Nós estamos velhos, mãezinha; nós tivemos nossas brincadeiras,

mas devemos nos contentar com o que já passou. Se você concordar, podíamos já pegar o barco esta noite. O que acha?

– Era o que eu estava pensando desde o início, meu velhinho, mas você estava tão determinado!

– Então vamos, melhor é voltar para casa. Não é mais verão, é outono.

– Sim, é outono.

Voltaram com passos aliviados. Ele estava um tanto confuso com a virada prosaica que a coisa toda havia tomado, e sentiu necessidade de dar uma roupagem filosófica às circunstâncias.

– Veja, mãezinha – disse ele. – Minha paix... hm (a palavra era forte demais), meu bem-querer por você, ao longo dos anos, sofreu uma evolução, como se diz hoje. Ele se desenvolveu, se amplificou, por assim dizer. Portanto, se na origem era um sentimento dirigido a um indivíduo, você, agora ele toma por objeto uma coletividade, nossa família. Não é mais você, pessoalmente, não são as crianças, mas a totalidade...

– Como meu velho tio costumava dizer, “as crianças são para-raios”.

Após a explicação filosófica ele estava dentro de seu conforto. Que alívio se despir daquela formalidade toda e novamente poder vestir seu roupão!

E quando voltaram ao hotel, a senhora imediatamente se pôs a arrumar as bagagens; naquele momento, ela também havia voltado à sua essência.

E quando adentraram o vapor, desceram imediatamente ao refeitório. Para cumprir tabela, ele perguntou se ela queria apreciar o pôr do sol, mas ela não fez questão. Quando estavam sentados à mesa do jantar, ele se serviu primeiro, enquanto ela perguntava o preço do couvert.

Uma vez satisfeitos, já com a taça de porto erguida, ele não mais se conteve e disse a ela, por brincadeira:

– Sua velha doidinha! – disse e sorriu, justo quando ela o encarava.

Mas ela não sorriu de volta para o reluzente e bonachão rosto do marido; seus olhos, que por um instante relampearam, assumiram uma expressão de tamanho desconsolo e honra ofendida que ele se arrependeu profundamente.

Naquele momento, os últimos resquícios de encantamento haviam desaparecido e a amante já não estava mais lá; ele estava diante da mãe de seus filhos, em cuja presença sentiu-se acanhado.

– Não é porque eu fui boba, por alguns momentos, que você precisa me destratar – disse ela de maneira séria. – Nas brincadeiras dos homens, costuma haver muito despeito.

– Nas das mulheres, não?

– Sim, muito mais! Tem razão! Mas elas também têm mais motivos.

– Deus é testemunha! Via de regra, deve dar tudo na mesma, cada qual com suas diferenças. Provavelmente estão os dois errados. Aquilo que com padecimentos se conquistou e superestimou facilmente se torna motivo de desprezo.

– Por que então superestimam?

– Por que então tanto padecimento?

A conversa foi interrompida pelo apito do vapor. Eles haviam chegado.

Quando já estavam no lar e ele a viu em meio à filharada, pôde confirmar que o tanto que o “bem-querer” que uma vez lhe tivera de fato passara por uma transformação, e que o carinho que ela tivera por ele se transferira e distribuirá para aqueles danadinhos. Talvez ele fora apenas um veículo transitório para o desejo dela. A função dele, por importante que fosse, tinha sido momentânea; agora sentia-se inoportuno. Se não fosse necessário para a garantia do ganha-pão, talvez ela até o rejeitasse.

Ele entrou no estúdio, vestiu o roupão, calçou as pantufas e sentiu-se novamente em casa.

Lá fora, a chuva e o vento açoitavam, enquanto o tubo da estufa assobiava.

Quando a esposa terminou de atender às crianças, foi ao encontro dele.

– Este não é um tempo para se colher morangos silvestres – ela disse.

– Não mesmo, minha velhinha, acabou-se o verão e veio o outono.

– Sim, é outono – ela respondeu –, mas ao menos não é ainda inverno. Ao menos isso serve de consolo.

– Um consolo! Frágil consolo quando apenas se vive uma vez!

– Duas vezes, quando se tem filhos, três, quando se vê os netos!

– Mas depois tudo acaba de verdade.

– Se não houver uma vida depois desta.

– Disso, nunca se tem certeza! Quem poderá saber? Eu acredito, mas a crença não é prova!

– Sim, mas é bom poder crer; vamos acreditar que a primavera poderá vir novamente para nós! Acreditemos!

– Sim, vamos acreditar – disse ele, colocando os braços ao redor dela.